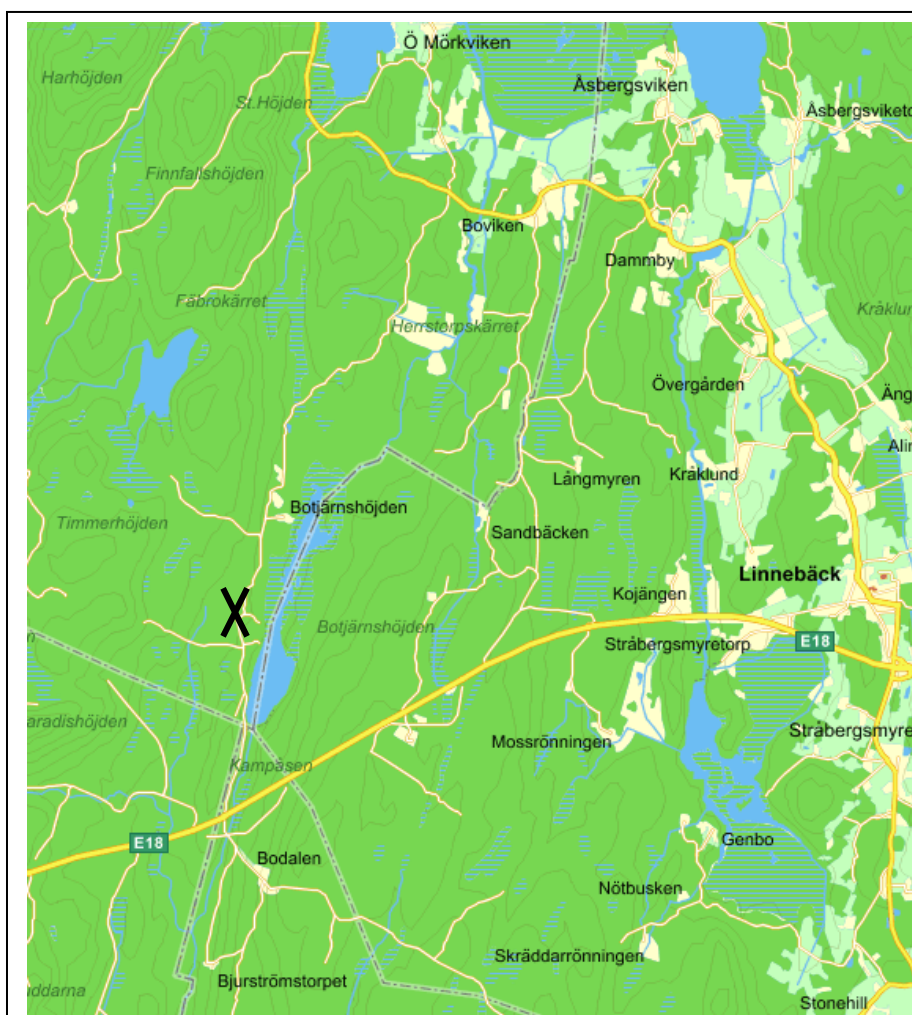

Hälsobrunnen Klara källa i Bjurtjärn

av Ulf Björkdahl och Inger Lenas

Vid våra vandringar längs ”Klara-vägen”, vilken letar sig fram genom skogen längs med den lilla sjön Botjärn i Bjurtjärn mellan Kristinehamn och Karlskoga, blev vi efter hand alltmer nyfikna på de få rester som ännu står att finna av en tidigare badinrättning även om mossbelupna grundstenar och planterad skog nu gör allt för att dölja historien. Här verkade från 1828 hälsobrunnen Klara källa under 100 års tid där man drack hälsobringande källvatten och knådades med välgörande gyttja i en naturskön och social miljö. Vi beslöt oss för att ta reda på mer. Genomgång av allehanda arkiv på lokal, regional och riksnivå, hembygdslitteratur, äldre dagstidningar och samtal med personer i trakten har resulterat i följande uppsats.

Trakten kring Klara källa som den ser ut idag.

Hälsobrunnen låg vid kryssmarkeringen på västra sidan om den lilla skogssjön Botjärn. Det var 1½ mil till Kristinehamn resp Karlskoga. Båda dessa orter kom att bidra med såväl brunnssägar som badgäster. Till Klara källa tog man sig från häradsvägen vid Bodalens by.

Detta är sammanfattningsvis hur vi i stora drag uppfattar verksamheten vid hälsobrunnen:

Från början bedrevs badverksamheten inom ramen för ett aktiebolag, bildat 1828, under små omständigheter. Under 1840- och 1850-talen byggdes faciliteterna ut med nytt badhus, hotell och restaurang. Denna tid var, fram till mitten av 1860-talet, hälsobrunnens blomstringstid. Då var hälsobrunnar vanliga i landet - med kända namn som Medevi, Ramlösa, Ronneby, Sättra och Loka - och frekventerades flitigt några sommarmånader varje år för behandling av diverse åkommor eller helt enkelt för att man ville vila ut. Rika och fattiga, friska och sjuka, unga och gamla sökte här bot för kropp och själ. Ett litet samhälle för sig, t o m med tillgång till läkare och predikanter, mitt ute i skogen, gav arbete och liv åt bygden.

Klara källa var inte bland de största brunnarna, runt ett 30-tal gäster brukade man ha samtidigt. Under åren har uppskattningsvis ca 100.000 bad serverats här. Klara källas styrka var, förutom det rena mineralhaltiga källvattnet, dess undergörande gyttja som var särskilt lämpad för inknådning vid gyttjebad. Källvattnet utnyttjades för brunnsskickning men även för utvärtes bruk vid olika typer av bad. Gyttjan, med sin fina konsistens och höga halt av mikroskopiskt små skal från kiselalger, stimulerade huden med sina skarpa kanter vid massage.

Så småningom togs badinrättningen över av privata entreprenörer varefter verksamheten minskade i omfattning, bl a beroende på inslag av spekulation. Först i början av 1880-talet inträdde ägare som åter drog igång rörelsen, om än i något begränsad omfattning.

1903 upplevde badinrättningen en renässans då en ny ägare med ambitioner och även resurser tillträdde. Denne köpte in mark i slutningen mot sjön Botjärn en bit ifrån ursprungsplatsen och uppförde där nytt badhus och nytt hotell med restaurang. En bit in på 1920-talet kom denna andra och sista glanstid att vara. Därefter minskade badverksamheten för att helt upphöra efter 1928. Därmed var 100 års badverksamhet vid Klara källa till ända.

Upptäckten av källan och gyttjan

Om källans och gyttjans upptäckare och den första verksamheten finns olika uppgifter. Dessa två versioner av folkliga berättelser återges i hembygdsföreningens årsbok "Karlskoga Bergslag förr och nu, 1947-48":

"Då Bagg-Annas mor omkring 1830 gick vall där i skogen, upptäckte hon en källa med kristallklart vatten, dit hon sedan ofta gick och gned in sina värkande knän med källans gyttja och badade dem med dess vatten, varav hon blev alldeles bra. Ryktet därom spred sig vida omkring, och många andra kom dit och blev botade. År 1831 uppförde tvenne kvinnor, troligen Bagg-Anna och hennes mor, en risikoja vid källan, en kittel inmurades och man började servera gyttjebad. Bagg-Anna blev sedan i många år baderska vid källan". (Vår anm: Årtalen måste var felaktiga, då ju badbolaget bildades några år innan dess).

"En kvinna, som kallades Karlberg, skulle ha varit den första badgästen vid Klara källa. Den gamla kvinnan led svårt av ett utslag, vilket ansågs obotligt. Hon fraktade ett kar och en gryta till platsen, tog upp gyttja ur kärret kring källan, värmd vattnet, beströk sig med gyttjan, badade och blev utslaget kvitt, vilket väckte stor uppmärksamhet inom orten. Tvenne kojar uppsattes i närheten av källan, den nämnda gumman och hennes syster fick fullt upp med arbete som baderskor i var sin koja mot en avgift av 12 skilling per bad. Många giktbrutna badade där, och de många kvarlämnade kryckorna utgjorde ett lika talande som glädjande vittnesbörd om källans hälsobringande kraft".

Det finns även andra berättelser. T ex den om en blind man, som stannade vid källan för att dricka och då även passade på att tvätta sina ögon varvid han återfick sin syn. Att det finns olika versioner om ursprunget är typiskt. En framgångsrik verksamhet stöttas ofta med en passande och tillrättalagd historik och som inte alltid låter sig verifieras.

Redaktören och hembygdsforskaren A.G.Petersson ger konkreta och verifierbara besked. I boken "Bjurkärns klockare-, kyrkvärds- och kyrkvaktarekrönika" 1927, uppger han att källan upptäcktes av Nils Karlbergs hustru i Boviken, Maria Nilsson. I boken "Måns-släkten" 1912 uppger Petersson att det i Johan Anderssons ägo (bergsman i Stråbergsmysen) finns en stor med inskription försedd silversked, vilken år 1843 som belöning för trogen badtjänst av Klara brunnsbolag överlämnades till Maria Karlberg, den kvinna som upptäckte nämnda, under tidernas lopp mycket anlitande hälsokälla.

Om Maria Karlberg, eller Maria Nilsson som hon heter i längderna, vet vi följande. Hon var bonddotter från Boviken, född där 1772. Hon gifte sig med Nils Karlberg från Finnerödja, varvid de övertog hennes föräldragård. De fick många barn vilka dock alla dog före sina föräldrar. När maken var i 50-årsåldern sålde de gården (ca 1810) och bosatte sig som undantagare på Bovikens ägor. Maken var då sjuklig och blev så småningom sängliggande medan Maria ännu var i sin krafts dagar. Så småningom tog hon anställning som baderska vid Klara källas badinrättning. Maria dog 21 okt 1843.

Namnet Klara källa

Enligt traditionen ska en av de första badgästerna ha varit en flicka som hette Klara, som hade reumatisk värk och använde kryckor. Genom att under en sommar ha druckit ur brunnen blev hon helt frisk varefter källan uppkallades efter henne. En inte lika dramatisk men nog så trovärdig version är att källan helt enkelt fick namn efter dess friska och klara vatten.

Källan idag.

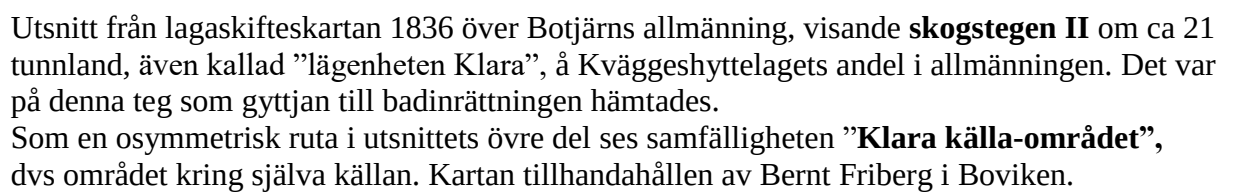
Den första tiden (1828- ca 1840)

Platsen för källan, och den senare badverksamheten, låg på dåvarande Botjärns rekognitionsallmänning, vilken tillhörde kronan och var upplåten till Kväggeshyttan och Knappforshyttan som kolskog för tackjärnsblåsningen. På de båda hyttelagens ansökan löstes allmänningen från kronan till skatteläggning och marken fördelades på hyttelagens bergsmän. Ägodelningsrätten hade för övrigt något av sina sammanträden vid Klara källa. Skatteläggningen fastställdes slutligt av kammarkollegiet 1840. Hemmanet benämndes Bokärnshöjden nr 1. (Man skrev länge Bokärn och Bokärnshöjden och först i vår tid har man övergått till stavningen Botjärn. I det följande tillämpas modern stavning utom vid citat). Idag tillhör Klara källa-området fastigheten Botjärnshöjden 1:54.

Badverksamheten ska ha startats i aktiebolagsform. Tyvärr har vi varken funnit några bolagshandlingar eller registreringsuppgifter i arkiven, så vi kan inte heltäckande redovisa vilka personer som ingick i bolagets direktion och inte heller fastställa hur länge verksamheten bedrevs i bolagsform.

Genom tidningsannonser kan vi utläsa att bolagsnamnet var **Clara Badinrättnings-Bolag** och att bolaget bildades 1828. Marken runt vattenkällan avsattes som en samfällighet för Kväggeshyttans hyttelag och uppläts för badinrättningen. Samfälligheten kallades för "Klara källa-området". Ett badhus uppfördes intill källan, personal engagerades och en 1 km väg röjdes fram till häradsvägen vid Bodalen och badverksamheten kunde starta.

I den första annonsen för badinrättningen som vi hittar (1832) anges att det finns några bonings- och två badrum färdiga. Mat serverades badgästerna vid posthemmanet Bodalen. 1833 anges att restauration finns på stället, och brunnsmaten hölls av herr Holmström.

F d baderskan vid Klara källa Edit Jakobsson arbetar med gyttjeborren. Fotot är taget under 1940-talet. Då hade badverksamheten sedan länge upphört, men folk med värkproblem letade sig ännu hit och köpte gyttja för eget bruk. Foto från Ketty Nilsson i Karlskoga. Ketty är dotterdotter till Edit.

Under 1830-talet varade badterminen vid Klara badinrättning från mitten av juni till mitten eller slutet av augusti. Vid denna tid synes den dominerande byggnaden vid badinrättningen ha varit badhuset, som även innehöll en restaurangdel där brunnsmat serverades. Det fanns inte mycket övernattningsmöjligheter då det heter att "rum är för några brunnsgäster att tillgå". Runt källan fanns en lummig björkpark.

Gyttjan hämtades en bit därifrån och togs upp från tre alnars djup (1,8 m) med hjälp av en särskild skruvborr. Tidigt gjordes en undersökning av gyttjan, som "var till färgen mörkbrun, av en ytterst homogen aggregationsform, för känseln smidig och såpartad. Under mikroskopet visar den sig bestå av brunaktiga konglomerater av växtsubstans med bibehållen cellstruktur, av några kiselinfusorier osv". Dess verkan mot reumatiska åkommor var allmänt vitsordad.

Om badgästerna vid denna tid vet vi föga. Men både ståndspersoner, allmoge och fattiga var välkomna. Ur studenten Gunnar Olof Hyllén-Cavallius reseskildring från 1835 hittar vi följande notering: "Vid middags-tiden ankommo vi till Clara källa, en nyligen upptagen helso-brunn, ungefärligen sådan, som vårt Grennaforssa. Den besökes allmänt af ortens ståndspersoner för dess förträffliga Gyttje-bad, och vi träffade där derstades en Mag. Falck, nu utnämnd till Rektor för Trivial-Skolan i Eskilstuna, samt en Bruks-förvaltare Ek, med hvilka vi snart blefvo fullkomligt Familjäre". Med dessa dracks vin och portvin och sedan skyndade man vidare mot Kristinehamn.

Utsnitt från lantmäterikarta 1848 över skogstegen II å Kväggeshyttelagets andel i Botjärns allmänning, utvisande samfälligheten ”Klara källa-området”. I samfällighetens nordvästra hörn syns själva källan, troligen inhägnad. Eftersom kartan är kopierad från skifteskartan 1836 kan vi nog anta att de utritade husen är badinrättningens första byggnader. Intill källan ser vi badhuset. Platsen, där badhuset stått, kan idag anas men inte exakt uppmätas. Grunderna efter de tre byggnaderna längs vägen kan med varierande grad av tydlighet ännu återfinnas i terrängen. Dessa grunder är relativt små förutom den sydligaste som tycks vara 13 m lång och 4,5 m bred (stall?).

Blomstringstid (ca 1840- ca 1865)

En bolagsstämma vid Clara Badinrättnings-Bolag behandlade vanligen följande ärenden:

1. Granska revisionsberättelsen.
2. Val av ny direktion (vissa år).
3. Bestämma pris på bad och rum för kommande badtermin.
4. Bestämma badterminens början och slut.
6. Antaga restauratris och biljettförsäljare.
7. Antaga baderskor.

1842 beslöts på bolagsstämman 18 juni att uppföra flera byggnader vid Klara källa. Det verkar som att det var nu som badortens glansperiod startade, en period som kom att vara i ca 25 år.

I badhuset fanns två badrum. Badrum nr 1 hade nyligen (1843 eller 1844) blivit ”mycket förbättrat” och där erbjöds gyttjebad för ståndspersoner för 16 sk banko. Allmogen hänvisades till badrum nr 2 och betalade 8 sk banko. En Riksdaler (rdr) var 48 skilling (sk) och en skilling var 12 runstycken (rst). För sjuka fattighjon anordnades s k fattigbad för 2 sk 8 rst och under

förutsättning att de med prästbevis kunde styrka att de erhöll understöd av fattigvården. Priset för en kanna gytta var 2 Rdr banko.

Verksamheten blomstrade och ytterligare investeringar gjordes. I en annons för Klara Badinrättning i Wermlands-Tidningen 1847 kan läsas: "För badsökandes bekvämlighet inköptes av Bolaget förlidet år ett nära inrättningen uppfördt hus med flere rum, hvarest mathållningen för i år och framdeles kommer, att förflyttas, hvarigenom stora Badbyggnaden för inrättningen och badsökandes bekvämlighet blifver upplåten, äfvensom öfrige rummen uti det inköpte huset." Restaurangen flyttades således nu från badhuset till denna restaurang- och bostadsbyggnad, som antagligen stod alldeles intill.

Vi vet endast lite om vilka personer som under de tidiga åren var engagerade i verksamheten. I tidningsannonser under 1830- och 1840-talen kan vi läsa namn som Köhler och Lenaeus.

Anders Fredrik Köhler (1779-1854) var östgöte och mångårig kronolänsman i Karlskoga och var ståndsmässigt bosatt på länsmannabostället i Storängen. Köhler anges under många år (1837-38, 1840, 1844) som mottagare av beställningar av bad och husrum i Klara källa. I bouppteckningen efter A.F. Köhler upptas bland tillgångarna aktier till ett värde av 13 Rdr 16 sk i Klara Brunnsbolag. En av hans söner, **Karl Wilhelm Köhler** (1820-91), övertog faderns tjänst som länsman och var tillika Karlskogas sista bergsfogde. Han övertog även faderns engagemang i Klara källa och uppges senare som kontaktperson (1854). **Joh. Aug. Lenaeus** i Kristinehamn mottog beställningar några år (1838-39). 1843 lämnades rumsbeställningar till herr assessorn **Per Reinhold Haak (1783-1864)**, som var mångårig stadsläkare i Kristinehamn. Haak hade för övrigt tidigare förgäves propagerat för ett badhus i staden, vilket blev verklighet först efter hans död. 1849 beställde man mat och rum hos bruksförvaltaren **Kjellman** på Wassgårda.

I annonserna under 1850-talet ser vi ytterligare ett antal namn, företrädesvis Kristinehamns-bor. Staden var liten och de var säkerligen sedan tidigare bekanta med varandra. **Gustaf Elis Jeurling** (1813-81) var handlande med ursprung från västkusten som några år (1850-51) nämns som mottagare av beställningar inför badsäsongen. Jeurling var en driftig herre som varit med om att bilda Kristinehamns första handelsförening. **Carl Niklas Hansson** (1818-94) var handlande från Västergötland som bosatt sig i Kristinehamn. Hansson anges som mottagare av beställningar under många år (1852-54, 1857-58, 1860-65) och var engagerad i Klara källa långt in på 1870-talet. Under några år var han bosatt i Mölntorp utanför Väse där han bodde granne med **bröderna Kolthoff**. Gustaf och August Kolthoff nämns som mottagare av beställningar några år (1856, 1858). Kristinehamns-födde kyrkoherden i Karlskoga **Claes Wahlund** (1799-1866) nämns även i verksamheten (1851). **Sara Törnström** (1811-84), född Sandbäck, bokhandlarhustru, kom med familjen 1850 från Västergötland till Kristinehamn, där hon bl a sysslade med att modellera halmhattar och mössor. Sara engagerade sig snabbt i Klara källa och stod för restaurationen under 1850-talet, kanske längre. 1850 anges även en seminarist A.Ericsson som kontaktperson.

Vi vet inte så mycket om vilka andra personer som arbetade i verksamheten vid denna tid, t ex vilka som skötte sysslorna på plats eller vad baderskorna hette. Säkerligen fick en och annan av befolkningen i trakten arbete här under sommarmånaderna, kanske med tillsyn och badning. Intill Klara källa-området bodde torparen och skomakaren Olof Andersson med sin barnrika familj i en stuga. Sonen Anders Gustaf Olsson blev även han torpare vid Klara källa. Liksom andra torpare i trakten kom dessa familjer att engageras i badinrättningen.

Handlanden C.N. Hansson i Kristinehamn var engagerad i Klara källa under flera decennier. Foto publicerat med tillstånd av bildarkivet i Kristinehamn.

1850 var avgiften för gyttjebad densamma som tidigare. Rum med en säng inklusive sängkläder och möbler anges finnas på stället "så långt utrymmet medger" och kostade 2 Rdr banko i veckan. För varje extra säng betalades 1 Rdr banko. Året därpå meddelades att inrättningen utvidgats så att badgästerna nu kunde erbjudas större bekvämlighet än förr, men det framgår inte i vilket avseende. Vidare meddelades att den befintliga gyttjan lämnat ett utomordentligt prov på sina välgörande verkningar. Vidare att vagnskjul och stallrum för medhavda hästar erhålls gratis.

Antalet gäster ökade i takt med det goda ryktet och utökade faciliteter. 1850 uppgick antalet gyttjebad till nära 1.700. Bostäderna var dock ännu få och bristfälliga.

1852 justerades priset för allmoge till 12 skilling banko för hemmansägare eller bättre bemedlade personer bland allmogen och 8 sk banko för mindre bemedlade personer och tjänstefolk.

Verksamheten gick bra och belastningen på badinrättningen var stor. Detta föranledde direktionen att 1852 uppmåna en jämnare spridning av badsökande under terminen. Detta skedde genom denna omständliga men språkligt tidstypiska annons: "Denna inrättning, som i 24 år fortgått, har nu på sednare åren wunnit ett ökad förtroende genom den mängd av människor som blifwit, i synnerhet för gikt, till helsan fullkomligt återställda, hwilket kan inhemtas af den mängd kryckor och stöd som besökande fått wid afgang från inrättningen derstädes aflemna; men som erfarenheten wisat att största antalet af besökande badgäster alltid warit i Juli och Augusti månader, hwarigenom swårighet uppstått att kunna till badgästers bekvämlighet logera alla som önskar besöka inrättningen, och då äfwen brist på rum uppstått, samt äfwen i anseende till de dagliga badens många de samma icke medhunnits att blifwa så ändamålsenligt verkställda som Direktionen åsyftat, då deremot under Juni månad ett ringare antal badgäster besökt inrättningen, så får Direktionen tillkännagifwa att under Juni månad är bästa tillfälle att badgäster att blifwa såwäl med rum som med bad betjenade".

1853 beslöt man att upphöra med försäljningen av gyttja för eget bruk. Bakgrunden var att det visat sig att den annars förträffliga gyttjan förlorade i verkan, om den inte genast användes efter upphämtningen.

Samma år meddelades att en täckt omnibus, dragen av tre hästar, och med plats för åtta personer denna sommar kommer att avgå en eller två gånger i veckan från Kristinehamn till Klara och åter samma dag på aftonen. Första turen var söndagen 19 juni kl 9 på förmiddagen från Stora torget i Kristinehamn, och den vände åter från Klara källa senast kl 6 på aftonen. Avgiften tur och retur var 1 Rdr banko per person. Omnibus-trafiken sköttes av C.N. Hansson, som även hyrde ut ekipaget för andra ändamål. Året därpå avgick omnibus från Kristinehamn kl 2 på eftermiddagarna till Klara och återvände till staden dagen därpå. Annars tog man sig till badinrättningen till fots eller med egen häst.

Till badsäsongen 1854 uppfördes ett nytt badhus (det andra i ordningen), nu utökat till fyra badrum. Antalet boningsrum för badgäster ökades genom att två mindre tvåvåningshus samtidigt uppfördes. Det ena av dessa rymde bostadsrum för badgäster. Det andra huset kallades för "Köket" och rymde matsal och bostad för restauratrisen, fru Törnström, vilken i flera år förestod restaurangen. (Möjligen är detta hus den tidigare uppförda restaurang- och bostadsbyggnaden). Restaurangen serverade mat samt öl och vin, men brännvin eller annan spirituosa serverades inte.

Nytt var även att bolaget nu kostade på tillgång till läkare på plats för rådgivning, minst en gång i veckan. Tidigare förekom läkare endast sporadiskt. Dessa visade stor tilltro till den lämnade behandlingen, förutsatt att den genomfördes under längre tid. Inledningsvis var provinsialläkaren i Karlskoga på plats en gång i veckan, senare stadsläkaren i Kristinehamn. Denne beklagade sig genom att han inte kunde "efter så flyktiga besök bli i tillfälle att uppgifva några närmare resultater. Allmogen har neml. hittills haft för sed att fara dit och taga ett eller ett par bad och ge sig ej längre ro deri". Denna iakttagelse upprepas senare: "Den s.k. Clara källa begagnas mycket av allmogen dock på ett mycket oförståndigt och planlöst sätt. Ojemförligt största antalet badbesökande taga aldrig mer än 3:ne gyttjebad och dermed är ofta hela badkuren slutad". Det var stadsläkaren i Kristinehamn, herr doktor C. Edv. Berg, som kostnadsfritt för badgästerna gav råd. Denna intygade också i annons att "gyttjebaden vid Klara källa visat sig synnerligen välgörande för personer, som lider av reumatiska åkommor" och "anser jag, att de med skäl kunna rekommenderas till begagnande emot nämnda lidanden".

Baderskan Edit Jakobsson i kärret med
upptagen gyttjeklump.
Foto från Ketty Nilsson i Karlskoga.

Kvaliteten lovordades av nämnda provinsialläkaren resp stadsläkaren. I skilda rapporter under 1850-talet från dessa läkare kan bl a utläsas följande. "Källan håller det renaste vatten, fritt från järn- och saltlösningar och har +6 grader temperatur". "Wattnet är rent källvatten, men i närheten finnes en gyttja, som nära nog torde likna Loka gyttjan". "Gyttjan vid Clara är af utmärkt beskaffenhet och har deraf hemtats till Porla brunn de förra åren". "Källan, af hvilken Inrättningen har sitt namn, eger ett utmärkt rent och klart vatten af +5 grader Cels. Den i närheten befintliga Gyttjan har visat sig vara utmärkt välgörande emot Rheumatiska åkommor och eger för denna sin egenskap ett mycket stort, af erfarenheten rättvisadt förtroende. Summa 2.010 bad hafva under sommaren serverats".

För ståndspersoner ändrades priset 1855 från 16 skilling banco till 24 sk rgs (riksgälds), för hemmansägare och bättre bemedlade av allmogen från 12 sk banco till 18 sk rgs, för mindre bemedlade och tjänstefolk från 8 sk banco till 12 sk rgs samt för fattiga från 2 sk 8 rst till 4 sk rgs. Detta var dock ingen höjning i förhållande till tidigare utan en omräkning från riksbankens till riksgäldens valörer. Möblerade rum med sängkläder kostade 3 Rdr rgs per vecka, med undantag för ett större rum som betalades med 4 Rdr rgs. Tidningar och postgång var tillgängligt för badbesökande mot avgift. God restauration fanns. Vidare uttogs en brunnsavgift av 2 Rdr rgs för de som vistades vid brunnen mer än två dagar och således tog fler än två bad. 1857 skedde dock en prishöjning, dock ej för de fattiga, till 36 sk rgs för ståndspersoner, 24 sk rgs för hemmansägare och bättre bemedlade samt 18 sk rgs för mindre bemedlade och tjänstefolk.

Baderskan Edit Jakobsson i badhuset.
Foto från Ketty Nilsson i Karlskoga.

Hur populära brunnbesök kunde vara framgår av en uppsats om bergsmannen Erik Persson Björnstål, publicerad i Karlskoga Bergslag 1992. Där anges att Björnstål 1860 befann sig med sin familj vid Klara källa. För badare, biljetter vid Klara, förtäringar, hö, öl, vin, kvarter m m betalade han 5 Rdr. Året därpå fick dottern Maria bidrag till en Klara-resa och påföljande året var det dags för drängen.

Under 1860-talets första del uppgavs priserna för ett gyttjebad vid badinrättningen vid Klara källa för ståndspersoner vara 75 öre, för allmoge 50 öre samt för mindre bemedlade 25 öre. (Nu hade ett nytt myntsystem införts där 1 Rdr riksmünt (rmt) var 100 öre). S k fribad kunde för 10 öre erhållas av den, som kunde visa upp prästbetyg över fattigdom. Tidningar och postombud fanns att tillgå mot en ringa avgift. Proper restauration till billigt pris för badbesökande. 1863 fanns följande särskilda annons: "Om någon skrivkunnig och ordentlig person, som är i behov av Klara gyttjebad, vill åtaga sig biljettförsäljningen jämte tillsyn, erhåller han därför fria bad och vivre, samt dessutom någon avlöning. / C.N. Hansson".

26 juni 1863 kunde man i Christinehamns Allehanda läsa följande till tidningen insända rader: "Såsom ett slående bevis på förträffligheten av den gyttja, som begagnas vid Klara badinrättning, förtjänar offentliggöras, att Jonas Eriksson från Strömtorp i Karlskoga, vilken ankom till Klara den 10 i denna månad, då gående med tillhjälp av tvenne kryckor, efter tagna bad den 19 dennes var alldeles kvitt sin åkomma och gick obehindrat utan både krycka och käpp. Även ett barn har samtidigt begagnat baden med samma goda resultat".

Enligt Karlskogas härads-karta 1867-72 är dåvarande byggnader vid Klara källa koncentrerade kring källan väster om vägen. Vid denna tid bör här ha funnits tre dominerande byggnader: badhuset, restaurangen och ett bostadshus.

En tynande verksamhet (ca 1865- ca 1880)

Flera skribenter menar att badinrättningens storhetstid varade 1840-70. Detta synes vara en riktig beskrivning. Allt pekar på att glansperioden gick mot sitt slut under senare delen av 1860-talet. Badverksamheten upprätthölls därefter på låg nivå och senare ägarbyten medförde att kontinuiteten bröts och badgästerna blev därmed färre.

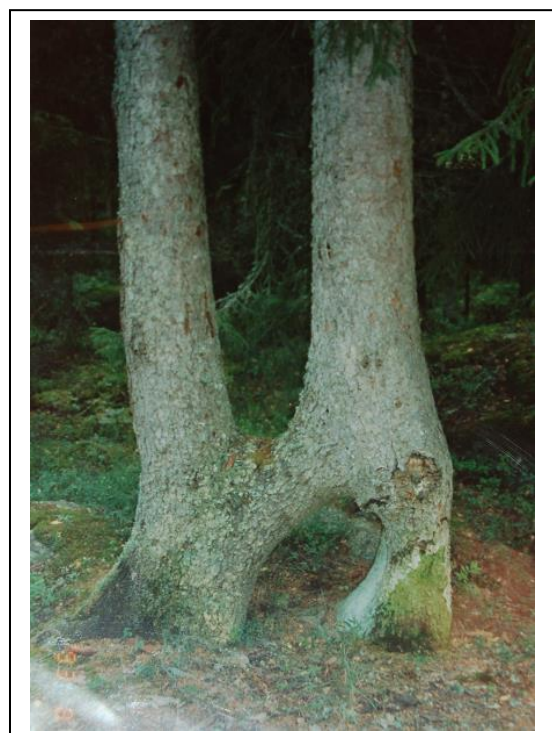
Efter 1866 finner vi inga annonser om verksamhet vid Klara badinrättning under drygt 15 år. Undantaget är en liten annons 1870, vilken bl a upplyser om att god restauration finns på stället. Annonsen var undertecknad av en Sven Olsson i Kristinehamn. Att verksamheten gick på sparlåga bekräftas av provinsialläkaren i Karlskoga som i sin årsrapport för 1865 vittnar om att Klara källa, ”en tid varit mycket i rop, serdeles för sin gytja, men på de sednaste åren nödgats wika för en annan, Björnåskällan kallad, som ej ligger inom detta distrikt”. I efterföljande provinsialläkarrapporter nämns Klara källa inte alls. Och den tidigare nämnde Björnstål skickade 1868 sin dräng inte till Klara källa utan till badinrättningen i Björneborg.

De närmare omständigheterna under denna tynande period är något oklara. Tursamt nog hittar vi en artikel i Karlskoga Tidning 1885 som ger en del sammanhängande historik. Där uppges följande, tyvärr utan vare sig namn- eller tidsangivelser:

”Bolaget sålde sedermera badinrättningen till en enskild person, som om en tid måste sälja inrättningen för en ringa penning. Köparen, en bonde, bortsålde, med återvinst, alla byggnader och dessutom själva platsen till en person, som uppsatte nuvarande badhus och bostad. Denne sistnämnde köpare, som ej länge behöll platsen, sålde den 1882 till en timmerman Wahlberg”.

Bolagets försäljning av Klara badinrättning bör ha skett under 1860-talet. Då var de flesta av de tidigare nämnda personerna i verksamheten antingen avlidna eller hade flyttat från trakten. C.N. Hansson, som varit engagerad i badinrättningen sedan början av 1850-talet, hade länge ett fortsatt engagemang i verksamheten. Han nämns bl a i mantalslängden 1873-75 som innehavare av ett hus i Klara källa. Förmodligen är det Hansson som avses vara den "enskilde person" i beskrivningen ovan som köpte anläggningen av bolaget. Vi noterar även att ännu 1859 undertecknades annonserna med Direktionen men från 1860 av C.N. Hansson. Kanske var det vid denna tidpunkt som överlåtelsen skedde.

Sedan husen av en senare ägare sålts ut fanns knappast längre några gynnsamma förutsättningar för att bedriva badverksamhet. Skriften Svenska brunnar och bad, utgiven 1883, konstaterar beträffande Klara källa, att badinrättningen numera "torde vara nedlagd". De flerfaldiga köpen tycks ha skett ungefär runt tiden 1875-80. I tidningsartiklar nämns flera personer som ska ha varit brunnssägar under denna tid. Eftersom vi inte kan verifiera dessa uppgifter avstår vi från att återge dem. En person, omnämnd som brunnssägar, ska dock nämnas eftersom han kan knytas till platsen. **August Götlund** (1842-88) bodde vid Klara källa 1874-84. Han var uppväxt på Närkeslätten och kom till Botjärnshöjden som arbetare. Han gifte sig med dottern till torparen Olof Andersson vid Klara källa, Stina Lisa Olsdotter (1841-1907). Därmed blev han ägare till en fastighet nära Klara källa och bodde där med sin familj. Efter tio år flyttade familjen till Uppland där han tjänade som statdräng. Det är oklart vilken roll Götlund spelade – kan det ha varit han som sålde husen?

En "helande" gran nära stugan Kappen vid Klara-vägen.
Foto från hembygdsföreningen i Bjurtjärn.

Badverksamheten återupptas (ca 1880 – 1903)

Ett nytt badhus (det tredje i ordningen) och en ny manbyggnad uppfördes - oklart av vem - under de första åren av 1880-talet och köptes av Gustaf Wahlberg 1882.

Badhuset låg enligt uppgift 10 m från källan. Från källan pumpades vattnet med en träpump genom rör upp på badhusets vind till där befintliga värmeapparater. Pumpningen var arbetskrävande. Uppe på vinden stod två större järngrytor, en för vardera av badhusets två badkar. Rör löpte genom taket ner i badrummen, där gästerna efter gyttjebehandling duschades med varmt vatten från grytorna på vinden. Manbyggnaden på andra sidan vägen, mitt emot källan, fungerade som hotell.

Enligt en tidningsartikel från 1884 fanns då på ägoområdet, som omfattade 2 ¾ tunnland, tre byggnader, nämligen badhuset, manbyggnaden och ett uthus. Själva källan var inhägnad och försedd med ett tak. Badgästerna bodde, förutom i manbyggnaden, inkvarterade hos befolkningen i trakten, bl a i stugorna Kappen och Foten.

Denna manbyggnad var badhotell vid Klara källa under ett 20-tal år. Den uppfördes på andra sidan vägen mitt emot källan, under 1880-talet. Då var inte skogen så tät som nu och man hade utsikt mot sjön. Sannolikt var byggnaden gulmålad och saknade utbyggnad. Det var ett stort och rejält timmerhus om 14 x 6,5 m. Grundstenarna vid Klara källa finns delvis kvar, liksom en spisrest. Då byggnaden ersattes av ett nytt hotell 1904 såldes den och flyttades till järnvägsområdet i Strömtorp där den kom att användas som bostad, affär m m. Foto 2011.

Gustav Wahlberg (1828-1917), var brunnsägare 1882-84. Han var till yrket byggmästare, född i Ölme och bosatt i Kristinehamn. Med Wahlberg kunde badverksamheten återupptas. 1883 annonserade han kortfattat att Klara Brunns- och Badinrättning öppnar 16 juni och att salta- och gyttjebad kan erhållas. 1884 var annonsen mer mångordig. Bl a framgår att boningslokaler fanns för ett billigt pris, dels å själva platsen, dels å den i närheten belägna ”tåta befolkningens” smärre bostäder. Badpriserna var ”50 å 60 öre för bemedlade, mindre bemedlade 38 öre”.

Till sin hjälp hade Wahlberg föreståndarinnan änkefru Wilhelmina Larsson och två baderskor, vilka tillhandahöll gyttjebad, salt- och enkla vattenbad samt duschbad. Wilhelmina Larsson, född Ekström var kristinehamnsbo och var välmeriterad då hon hade arbetat som hushållerska på olika platser. Efter tiden i Klara källa åkte hon till Amerika.

Under Wahlbergs tid var förhållandena för badgästerna anspråkslösa. Gästerna fick själva hålla matsäck och på platsen serverades endast kaffe och öl.

Följande 32 badgäster vistades i Klara en sommardag 1884:

lantbrukaren E. Carlson, Björatorp	snickaren Eric Nilssons hustru, Bregårdstorp
lantbrukaren Jonas Andersson, Bregårdstorp	faktor Ericsson, Kväggeshyttan
lantbrukaren Anders Andersson, Stråbergsmysen	uppsättaren Eric Ericsson, Kväggeshyttan
lantbrukaren Anders Ersson i Kartåsen, Ölme	arbetaren Gustaf Ersson, Högåsen
fröknarna Christina och Lina Gustafsson, Bregårdstorp	herr Vestblad, Herrnäset
källarmästaren Pettersson, Kristinehamn	bergsmannen C.P. Olssons hustru, Herrnäset
faktor Karlsson, Kristinehamn	Johan och Kristina Karlsson, Aggerudskärret
fru Kristina Andersson, Kristinehamn	bergsmannen Petter Olssons hustru, Kexsundet
fru Maria Andersson, Kristinehamn	skomakaren And. Andersson, Lämås
fröken Maria Wahlberg, Kristinehamn	rättaren Lindblom med hustru och dotter, Vismen
fru Jonsson, Dahlen	bergsmannen Petter Anderssons hustru och son,
fru Karlsson, Dahlen	Vestansjö
fru Vennerström, Bregårdstorp	bergsmannen Eric Olsson med hustru, Granviken
	fröken Tilda Olsson, Myrtorp.

Av de nämnda gästerna kan noteras att vissa sannolikt bevistade Klara källa mer av semesterskäl än hälsoskäl. Även Wahlbergs dotter, som var småskollärarinna, är med.

Betydligt fler besökare var det vid Larmässan-dagen samma år, söndagen den 10 augusti, då folk kom hit från när och fjärran. Larmässan var en uppmärksam dag under bondeåret efter slåttern. Det var en återkommande tradition vid Klara källa att denna dag firades som ett folknöje på platsen för unga och gamla.

Hösten 1884 sålde Wahlberg Klara källa-området med tillhörande byggnader till Anders Stenström i Bregården. Samtidigt köpte Stenström skogstegen II å Botjärnshöjdens allmänning om 21 tunnland inkl gyttjetag av Johan Heimdahl i Smedstorp för 400 kr. **Anders Petersson Stenström** (1821-1905) var brunnsmästare 1885-1903. Anders Petersson var född 1821 och uppväxt på gården Boviken 1/16 mtl. Han flyttade tidigt till Karlskoga där han arbetade som statdräng, mjölnare m m. Efter giftermålet tog han tillnamnet Stenström och var i många år bergsman i Lämås. Efter hustruns död 1881 flyttade han med dottern till Bregården, men vistades troligen en del i Boviken och Klara källa. 1898-1903 var han skriven i Klara källa och bodde i Kappen.

Under Stenströms tid varade badsäsongen ca 10 juni – ca 1 september. Bl a annonserade man att Klara källa, berömd av gammalt för sin utmärkta gytja, serverar helbad och halvbad, mest gytjebad och saltbad. Några bekvämligheter nämns inte. 1893 uppges att badhuset var nyreparerat.

Det var vanligt att gudstjänster och missionsmöten hölls vid hälsobrunnen under badsäsongen. En mångårig predikant var folkskolläraren Herman August Hjort (1814-1903) i Karlskoga. Det ska ha funnits en klockstapel på platsen, som den som svarade för vattenvärmningen hade till uppgift att ringa i.

Sommaren 1898 köpte kristinehamnsbagaren **A. Aronsson** Klara badinrättning med tillhörande område av Stenström med tillträde genast. Aronsson skulle redan ha vidtagit anordningar för anstaltens förbättring, bl a utvidgning av badlokalerna. Tydligt gick köpet tillbaka för inför nästa års badsäsong var det åter Stenström som skrev annonsen.

Säkerligen hade en och annan av befolkningen i trakten arbete här under sommarmånaderna. Vid Klara källa bodde vid denna tid bl a torparen Anders Gustaf Olsson (1837-1914). 1903 var annonsen undertecknad av A.G. Olsson: "Klara Brunns badanstalt öppnas den 8 juni och hålles öppen till och med den 17 aug". Olsson hade bl a en dotter, Stina Lisa född 1870, som antagligen är den kvinna som i annat sammanhang omnämns som baderskan "Stina i Kappen".

Enligt uppgift ska källan varit så förfallen 1903 att ägaren då ville lägga ner den. Men Medicinalstyrelsen ska då ha beslutat att ägaren antingen måste överlåta platsen eller ordna så, att fortsatta bad kunde serveras. Tyvärr har vi inte lyckats finna beslutet i arkiven.

Hösten 1903, efter badsäsongen, lade Stenström ut Klara brunns- och badinrättning till försäljning med manbyggnad, badhus och stall samt skogstegen. Stenström levde sina sista år i Boviken.

Det är mig ett nöje att se, det herr C. J. Bergius i Linnebäck berömmar gytjan vid Klara brunn. Att hr Bergius gifver sin gytja namn af Klara gytja, det förundrar mig, då hr Bergius tager sin gytja på Qvæggeshytte allmänning, icke på Klara brunns område; det disponerar jag sjelf. Hr Bergius torde vara god och icke förvecla namn, då hr Bergius icke eger rätt till Klara gytja. Klara brunns- och badinrättning den 9 Juli 1894. A. Stenström.

Att Klara-gyttjan var ett varumärke som borgade för hög kvalitet är väl känt. Under 1890-talet annonserade Bergius att hans nyuppförda badinrättning i Linnebäck tillhandahöll gytja från Klara. Detta föranledde Stenström, som ju ägde kärret ifråga, att göra vidstående tillrättaläggande i tidningen – dock utan framgång. Bergius återkom länge med sin annonsering.

En andra och sista storhetstid (1903-20)

Dalmasen och förre valsmästaren **Gustaf Nordahl** (1844-1914) i Karlskoga köpte i september 1903 "lägenheten Klara med därå varande Klara hälsobrunn och åbyggnader" av Stenström för 1.600 kr. Kjell Nordqvist berättar i en uppsats i Karlskogabor nr 1/1995 att Nordahl, då han närmade sig de 60, ville pröva på ett nytt yrkesgebit och köpte då Klara källa och tog raskt itu med den förfallna brunnsanstalten. Gustaf Nordahl bodde i Stolpetorp i Bofors. Nordahl var då nybliven änkring, han gifte om sig 1905 men blev åter änkring 1910.

Nordahl inköpte ytterligare mark belägen en bit från källområdet, nämligen i slutningen ner mot sjön Botjärn, dit han flyttade badverksamheten. Brunnsägaren, eller badmästaren som han även kallade sig, Gustaf Nordahl förfogade nu över följande markområden (lägenheter):

- Klara, dvs den mark där vattenkällan fanns och gyttnings togs (det s k Klara källa-området samt skogstegen), ca 20 tunnland.

- Klara 1 (Botjärnshöjden 1:31), en avsöndring från Botjärnshöjden 80/14976 (1:25), inköpt 1904 för 142 kr av Olof Gustaf Pettersson i Nolby. Knappt 1 tunnland.

- Klara 2 (Botjärnshöjden 1:30), en avsöndring från Botjärnshöjden 105/14976 (1:24) (för övrigt tidigare ägd och bebodd av Götlund), inköpt 1904 för 150 kr av Anders Andersson i Stråbergsmåretorp). Ca 1,8 tunnland.

Gustaf Nordahl. Bild ur Karlskogabor 1/1995, återges med tillstånd av Karlskoga Bergslags hembygdsförening.

Baderskor under Nordahls tid.
Foto från Ketty Nilsson i Karlskoga.

Hotellet och badhuset i slutningen mot sjön, troligen omkring 1905. Möjligen är det någon av bröderna Näsman (senare brunnsägare) i förgrunden.
Fotot publicerat med tillstånd från bildarkivet i Kristinehamn.

Badhuset, som nybyggt. Nordahl sitter på bänken mitt i bilden. Fotot är uppenbart samtida med ovanstående foto, då det delvis är samma människor på bilderna. Foto från Ketty Nilsson i Karlskoga.

Nordahl uppförde ett nytt badhus alldeles vid Botjärns strand, ca 150 m från källan, och ett hotell i slutningen ovanför. Badhuset låg så lågt att källvattnet med självtryck kunde ledas i rör från källan till uppvärmningsapparaterna ovanför badrummen. Badhuset, som blev det fjärde i badinrättningens historia, innehöll två badrum och tre avklädningsrum, ett litet brunnskontor och ett rum för baderskorna. På vinden fanns uppvärmningsapparater som sköttes av en vattenvärmare, vilken också gjorde i ordning badvattnet med önskade tillsatser. Hotellet uppfördes på en terrass i slutningen ovanför och innehöll sex gästrum samt kök och matsal och med en trädgård nedanför. Om stenterrassen byggdes då eller är en rest från ett tidigare hus låter vi vara osagt.

I maj 1904 kunde Gustaf Nordahl stolt i annons meddela att han den 13 juni öppnar sin vid Klara gamla hälsobrunn nyuppförda, tidsenligt inrättade badinrättning, där bad med den av gammalt välkända ypperliga gyttja kommer att serveras.

Nordahl drev badinrättningen i tio år. Säsongen varade under denna tid från början av juni och ibland ända till mitten av september. I annonserna använde Nordahl argument som god järnkälla, utmärkta gyttje- och tallbarrsbad jämte andra bad, lämpliga för reumatism, magkatarr och allmän svaghet m m. I annonserna under hans tid kallas verksamheten omväxlande Klara Badinrättning, Klara hälsokälla, Klara Brunn, Klara Badanstalt men även i kombinationer som Klara Brunn och badanstalt samt Klara Badanstalt och hvilohem. Med Nordahls insatser återvanns en stor del av badinrättningens förtroende hos allmänheten. I STF:s "Hvilo- och kurorter i Sverige 1908" uppges Klara brunn, bekant för sin utmärkta gyttja och sitt kristallklara vatten, vara en billig uppehållsort för mindre bemedlade.

Bland personer som var engagerade i badinrättningen under Nordahls tid har vi identifierat familjerna Andersson och Kropp, vilka bodde nära Klara källa. Jakob Andersson och hans hustru Anna-Maria tog så småningom över anläggningen, medan dottern Edit under många år arbetade som baderska. Johan Kropp var troligen vattenvärmare och alltiallo, och även hustrun Lovisa och sonen Otto var engagerade.

28 mars 1914 sålde Gustaf Nordahl badinrättningen på en auktion som förrättades vid Klara. Byggnaderna angavs vara brandförsäkrade till ett värde av 5.570 kr och jordområdet innehöll avsöndringarna Klara, Klara 1 och Klara 2. Spekulanter, som ville se inrättningen, hänvisades till i närheten boende herr Johan Kropp eller hans fru medan brevförfrågningar kunde ställas till Gustaf Nordahl i Stolpetorp. Nordahl var då sjuk och avled sommaren 1914.

Badhuset, enligt uppgift omkring 1906-07. Huset hade då försetts med hängrännor och ytterligare ett ventilationsrör eller skorsten på taket. Obs, vedupplaget till vänster. Till höger syns ett bord med en kran där gästerna kunde fylla på källvatten i sina glas. Idag återstår av huset en grund om ca 8 x 4 m samt betongrester från badgolvet. Foto från Karlskoga Bergslags hembygdsförening.

Hotellbyggnaden, här ännu inte brädbeklädd. Fotot är samtida med ovanstående foto, då det delvis är samma människor på bilderna. Byggnaden mätte ca 11 x 9 m. Bottenvåningen innehöll matsal och kök, på övre våningen fanns sex gästtrum. Källare fanns under huset. Huset ska ha flyttats till Kristinehamn när badinrättningen lades ner. Foto från Karlskoga Bergslags hembygdsförening.

Jakob Andersson (1842-1924) var bruksarbetare och metodist från Blekinge, som 1876 kom med sin familj till Karlskoga och tog anställning som plåtvalsare vid Bofors. 1887 flyttade familjen från Björkborn till Botjärnshöjden och brukade där den fastighet som numera kallas för "Allmanningen". Familjen engagerades snart i badinrättningen och bl a anställdes dottern Edith tidigt som baderska. Efter några års bortavaro som hemmansägare i trakten av Väse köpte Jakob badinrättningen (lägenheterna Klara, Klara 1 och Klara 2) vid auktionen 1914 för 4.925 kr. Familjen bosatte sig åter i Botjärnshöjden, men nu i stugan Kappen, där flera i familjen kom att leva livet ut.

Andersson bedrev badverksamheten under fem säsonger, 1914-18, under namnet Klara Brunns- och Badanstalt. Öppettiderna var desamma som förut, juni – augusti/september. I annonserna omnämns gytjans nytta för reumatiska åkommor samt de härliga omgivningarna. Antalet badgäster var under denna tid i genomsnitt 25 per dag.

Framför badhuset. I mitten sitter brunnsmästaren Jakob Andersson med hustru Anna Maria Petersdotter och dottern baderskan Edit Jakobsson till höger. I främre raden sitter Edits barn, från höger Edmund född 1912 och Elsa född 1910. Till vänster om Jakob sitter ytterligare en baderska och kanske föreståndarinnan. Fotot bör vara taget 1917 eller 1918. Foto från Ketty Nilsson i Karlskoga.

Under denna tid vistades under flera år en poetiskt lagd person med signaturen N-el vid Klara källa. Bl a skrev han följande ”protokoll”, justerat av August Hofström och (blivande delägaren) Alfred Näsman:

Wid Klara helsokälla Wi äro glada, sälla,
Där glädjens vågor svälla, Som vågor går i sjö.
I brist vi äro rika Hos Frida och Ulrika,
Bekymren där ge vika, Förskingras lätt och dö.

Blir vi av värk försagda, Wi bli till rätta lagda
Hos Edit och hos Agda I Klaras helsobad.
Och pojken vår, den yra – han går för tre och fyra
De kunna ombestyra, Att man blir frisk och glad.

Wid Klara helsokälla Wi äro glada, sälla,
Där glädjens vågor svälla, Som vågor gå i sjö;
Där äro alla lika – Ej fattiga, ej rika,
Bekymren lätt ge vika – ”Blott gosse finns och mö”.

Baderskorna Edit Jakobsson och Agda(?)
under Anderssons tid.
Foto från Ketty Nilsson i Karlskoga.

Mitt under badsäsongen 1918, den 20 juli, sålde Jakob Andersson badinrättningen med mark för 7.000 kr till bergsmannen **David Näsman** (1882-1937) i Stockviken med tillträde året därpå. Näsman var väl förtrogen med verksamheten då han vistats här tidigare. I köpet ingick även en skogsteg (Botjärnshöjden 1:22), benämnd Klara 3. Inledningsvis var även brodern Alfred delägare. David Näsman var känd för sin gåva att kunna bota både människor och djur och tog sig nu an hälsobrunnen.

Inför 1919 års badsäsong gjorde Näsman en del investeringar för att locka badgäster. I annonsen för Klara Badinrättning använde han argument som en nyupptäckt stark järnhaltig vattenkälla vid Botjärns östra strand, från vilken vatten togs till brunnsdrickningen, nyreparerat badhus och restaurang, nyuppförda bostäder, allt till modesta priser och med tillgång till läkare på platsen. De av ålder beryktade utmärkta gyttjebaden rekommenderades till personer som led av reumatism, nervsvaghet och bleksot. Samma år annonserade man även efter en skicklig baderska till hälsobrunnen.

Förmodligen gick affärerna inte tillräckligt bra. Det var nya tider och efterfrågan på hälsobrunnar började minska som en följd av moderna vård- och behandlingsformer. Näsman, som även var en driven affärsman, inköpte emellertid ytterligare markområden söder om källan (Botjärnshöjden 1:43). I annonsen inför 1920 års säsong erbjöd Näsman att byggnadstomter med besittningsrätt kunde erhållas för uppförande av egna sommarvillor vid Klara källa (några sådana blev dock inte av). Förfrågningar i övrigt gjordes till fröken Edit Jakobsson.

David Näsman med familj i Klara källa 1920.

Foto från Kjerstin Andersson i Karlstad. Kjerstin är dotterdotter till David Näsman.

Nedanför hotellet, 1920. Brunn sägare David Näsman syns i vit hatt och med hustrun till höger och deras tre barn till vänster. Längst fram till vänster står Jakob Andersson med sonsonen Edmund. Snett bakom dem står dottern Edit. Foto från Bernt Friberg i Boviken.

De sista verksamhetsåren (1921-28)

I 1920-talets annonser för badinrättningen nämns inte längre Näsman. 1921 annonserade "Edit Jakobsson & Co" att Klara Hälsobrunn och Badanstalt öppnar 5 juni. Det serverades gytte-, tallbarrs-, salt- och halfbad samt tillhandahölls mat, kaffe och läskedrycker. Förmodligen var Edit nu enda baderska. Restaurangen drevs från början av 1920-talet av caféidkarskan fröken Edman under några år. Ansökningar om rum vid Klara Brunn- och Badanstalt sändes då till henne och man kunde välja på helinackordering eller självhushåll. Alma Edman (1887-1944) var bosatt i Danderyd utanför Stockholm.

Kommande år är annonserna kortfattade och från 1926 undertecknade av Edit Jakobsson. Sannolikt bedrev hon badrörelse i egen regi de sista åren. Sista annonsåret var 1928. Från Edits anteckningar över badgäster 1926-28 kan vi något utläsa de sista årens verksamhet vid Klara brunn. Under dessa år varade badsäsongen från mitten av juni till mitten av augusti och baden serverades för 1 kr 25 öre styck. 1926 serverades 332 bad, 1927 serverades 404 bad och 1928 serverades 76 bad.

Därmed var badinrättningens 100-åriga liv till ända.

Epilog

Näsmans sålde Klara-marken 1938 till Martin Friberg i Boviken. Marken är ännu i familjen Fribergs ägo. Den sista baderskan, Edit Jakobsson (1886-1968), bodde i stugan Kappen vid Klara källa praktiskt taget livet ut.

Idag finns på platsen endast få spår kvar efter den hundraåriga verksamheten. Detta i form av själva vattenkällan, betongrester från badhuset och några mossbelupna husgrunder. Ett par markeringsstolpar har uppsatts av skogsvårdsstyrelsen och Bjurtjärns hembygdsförening. I riksantikvarieämbetets förteckning har platsen beteckningen Bjurtjärn 23:1 (vattenkällan) resp 24:1 (husgrund efter hotellet). Kanske är platsens historia värd en fylligare beskrivning på plats för nyfikna vandrare?

Skogen återtar sakta men säkert sitt. Och guldets, den välgörande gyttjan, vilar i djupan skog.

Så ter sig vår historia, så långt vi kom. Kanske kan andra forskare eller läsare komplettera med ytterligare uppgifter. Den som vet mer får gärna kontakta oss, t ex via Karlskoga Bergslags hembygdsförening.

Bilaga: Förteckning över de viktigaste brunnsägarna

Brunnsägare	År
Clara Badinrättnings-Bolag	1828 – ca 1860?
C.N. Hansson	ca 1860? – ca 1875
August Götlund m fl	ca 1875-82
Gustaf Wahlberg	1882-84
Anders Petersson Stenström	1884-1903
Gustaf Nordahl	1903-14
Jakob Andersson	1914-18
David Näsman	1918-28

Källor (utöver de som särskilt redovisas i materialet):

Bjurtjärns kyrkoböcker
 Örebro län, mantalslängder
 Karlskoga häradsrätt, småprotokoll
 Jordeböcker
 Bouppteckningar
 Fastighetsböcker
 Lantmäteriet
 Sundhetscollegiets provinsialläkarrapporter
 Dagstidningar (Karlskoga tidning, Christinehamns-bladet, Nya Värmlands-tidningen m fl)
 Litteratur om hälsobrunnsverksamhet och om traktens lokalhistoria